

Електронне наукове фахове видання "Ефективна економіка" включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України від 11.07.2019 № 975) [www. economy.nayka.com.ua](http://www.economy.nayka.com.ua) | № 1, 2021 | 28.01.2021 р.

DOI: [10.32702/2307-2105-2021.1.105](https://doi.org/10.32702/2307-2105-2021.1.105)

УДК 657

Я. І. Мулик,
к. е. н., доцент, доцент кафедри аудиту та державного контролю,
Вінницький національний аграрний університет, м. Вінниця.
ORCID ID: 0000-0002-8166-2481

ОРГАНІЗАЦІЯ ПІДГОТОВКИ ТА АТЕСТАЦІЇ СУДОВИХ ЕКСПЕРТІВ: ОСНОВНІ ВИМОГИ ТА ОБМЕЖЕННЯ

Ya. Mulyk
PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Audit and State Control, Vinnytsia National Agrarian University, Vinnytsia

ORGANIZATION OF TRAINING AND CERTIFICATION OF FORENSIC EXPERTS: MAIN REQUIREMENTS AND LIMITATIONS

В статті досліджено порядок організації підготовки та атестації судових експертів. Визначено, що судово-експертну діяльність в Україні здійснюють фахівці державних установ та приватні експерти. Розглянуто, які ознаки мають бути притаманні судовим експертам і хто ними не може виступати. Висвітлено, які обов'язки та права притаманні судовим експертам згідно чинного законодавства. Охарактеризовано причини, коли експерт зобов'язаний заявити про самовідвід, які види робіт забороняється здійснювати експерту в ході виконання судової експертизи. Розкрито фахові компетенції судового експерта. Охарактеризовано діяльність Центральної експертно-кваліфікаційної комісії. Представлено загальну послідовність організації атестації та присвоєння кваліфікації судових експертів. Висвітлена інформація про атестованих судових експертів, за напрямками експертиз та в розрізі регіонів, що відображається в Реєстрі судових експертів. Відображені результативні показники щодо роботи Центральної експертно-кваліфікаційної комісії. Зазначено, що в організації освіти, атестації та практичній діяльності судових експертів є певні недоліки та проблеми. Це призводить до тривалого часу очікування наслідків експертизи, значної завантаженості експертів та притягнення до процесу експертизи осіб з низькою кваліфікацією. Нині для чинного законодавства характерні: недостатня врегульованість процедури проходження атестації; незлагодженість вимог щодо судових експертів; невисокий рівень оплати праці експертів; значна вартість стажування тощо. Для подолання вказаних недоліків у майбутньому пропонується запровадити зміни до існуючих законодавчих актів, що спрямовані на вдосконалення процесу підготовки та атестації судових експертів.

The article examines the procedure for organizing the training and certification of forensic experts. It is determined that forensic activity in Ukraine is carried out by specialists of state institutions and private experts. It is considered what signs should be inherent in forensic experts and who cannot act on them. It is clarified what responsibilities and rights are inherent in forensic experts under current law. The reasons when the expert is obliged to resign, what types of work the expert

is forbidden to perform during the forensic examination are described. The professional competencies of a forensic expert are revealed. It is stated that he must be a competent and highly educated specialist in his field and combine basic scientific training and deep practical skills, constantly improve their professional knowledge, have high civic qualities. The activity of the Central Expert Qualification Commission is characterized. The general sequence of organization of attestation and qualification of forensic experts is presented. Covered information on certified forensic experts, by areas of expertise and by region, which is reflected in the Register, the design of which is governed by the Procedure for maintaining the state Register of certified forensic experts. The performance indicators of the Central Expert Qualification Commission are reflected: the number of meetings of the commission, the number of certified experts by types of examinations, prosecution of experts, etc. It is noted that in the organization of education, certification and practical activities of forensic examinations there are certain shortcomings and problems. This leads to a long wait for the results of the examination, a significant workload of experts and the involvement of low-skilled people in the examination process. Currently, the current legislation is characterized by: insufficient regulation of the certification procedure; inconsistency of requirements for forensic experts; low level of remuneration of experts; significant cost of internship, etc. To overcome these shortcomings in the future it is proposed to introduce changes to existing legislation aimed at improving the process of training and certification of forensic experts.

Ключові слова: *судова експертиза; судові експерти; атестація судового експерта; свідоцтво судового експерта; навчання (стажування) судового експерта; Центральна експертно-кваліфікаційна комісія; Реєстр атестованих судових експертів.*

Key words: *forensic examination; forensic experts; attestation of forensic expert; certificate of forensic expert; training (internship) of forensic expert; Central expert-qualification commission; Register of certified forensic experts.*

Постановка проблеми. Глобалізація та інтеграція України до світового товариства, вимагають належної економічної ситуації. Саме економічні заходи в державі, дотримання законодавства можуть забезпечити її ефективний розвиток. Разом з тим, становище що властиве для України, де здійснюється ряд важливих реформ в економічній сфері, супроводжуються криміналізацією та зростанням злочинності. На жаль нині, в умовах економічної нестабільності між співвласниками, акціонерами, працівниками та роботодавцями, може виникати безліч спірних ситуацій, які часто призводять до не найкращих результатів, у тому числі і судових розглядів.

Реалізація норм чинного законодавства, винесення обґрунтованих судових рішень неможливе без забезпечення правосуддя незалежною, кваліфікованою, такою, що базується на передових досягненнях науки і техніки, експертизою. У зв'язку з цим зростає роль судового експерта як незацікавленої, обізнаної особи, яка володіє спеціальними знаннями і практичними навичками, необхідними для проведення відповідних експертних досліджень. Зазначене зумовлює потребу в активізації підготовки та стажування висококваліфікованих експертів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Порядок організації та методики проведення економічної експертизи незалежними судовими експертами, досліджувались багатьма вченими. Основоположниками судової експертизи вважають О. П. Рудановського, А. Х. Гольмстена, Г. Ф. Шершеневича, С.Ф. Іванова та інші. Проблеми теорії та практики, її проведення, досліджували вчені: С. С. Остроумова, А. М. Ромашова, Б. В. Виленський, Н. О. Селиванова, В. Б. Любкін та інші. Питанням підготовки та стажування судових експертів, їх атестації приділили увагу в свої працях такі вчені як О.А. Сизоненко О.А., О.А. Назаров, В.М.Барняк, І.В. Перезовова, С.В.Євдокіменко, Волкова І. А., П. І. Репешко, В. М. Шерстюк, Н. І. Клименко та інші. Проте, умови атестації судових експертів потребують подальшого удосконалення методики їх підготовки. Отже, враховуючи змістовний внесок учених до розробки та вдосконалення економічної експертизи, даний процес потребує додаткового дослідження, враховуючи сучасну економічну ситуацію, зважаючи на зміни, що нині відбуваються в економічній сфері, нові реформи, тощо.

Формулювання цілей статті. Метою статті є дослідження порядку атестації судових експертів, характеристика основних вимог та обмежень а також напрямки вдосконалення даного процесу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Важлива роль у здійсненні експертизи відводиться експертам. Саме їх кваліфікація, досвід можуть вплинути на правильність та об'єктивність того чи іншого рішення.

Судово-експертну діяльність в Україні здійснюють фахівці державних установ та приватні експерти.

Зокрема законодавством визначено, що це можуть бути «державні спеціалізовані установи, їх територіальні філії, експертні установи комунальної форми власності, а також судові експерти, які не є працівниками зазначених установ, та інші фахівці (експерти) з відповідних галузей знань» [1] Згідно Закону України «Про судову експертизу», до державних спеціалізованих установ належать: науково-дослідні установи судових експертиз Міністерства юстиції України; науково-дослідні установи судових експертиз, судово-медичні та судово-психіатричні установи Міністерства охорони здоров'я України; експертні служби Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства оборони України, Служби безпеки України та Державної прикордонної служби України [1].

Законодавством визначено, судовими експертами можуть бути фахівці, які мають:

- відповідну вищу освіту, освітньо-кваліфікаційний рівень не нижче спеціаліста;
- пройшли відповідну підготовку;
- отримали кваліфікацію судового експерта з певної спеціальності [1].

Врегульовано також питання – хто не може бути судовими експертами. Зокрема зазначається, що не може залучатися до проведення судової експертизи та виконання обов'язків судового експерта особа, визнана в установленому законом порядку недієздатною, а також та, яка має не зняту або не погашену судимість, або на яку протягом останнього року накладалося адміністративне стягнення за вчинення правопорушення, пов'язаного з корупцією або дисциплінарне стягнення у вигляді позбавлення кваліфікації судового експерта [1].

Чинне законодавство надає експерту певні права, котрі повинні забезпечити йому реальні можливості об'єктивного виконання ним своїх процесуальних обов'язків (рис. 1).

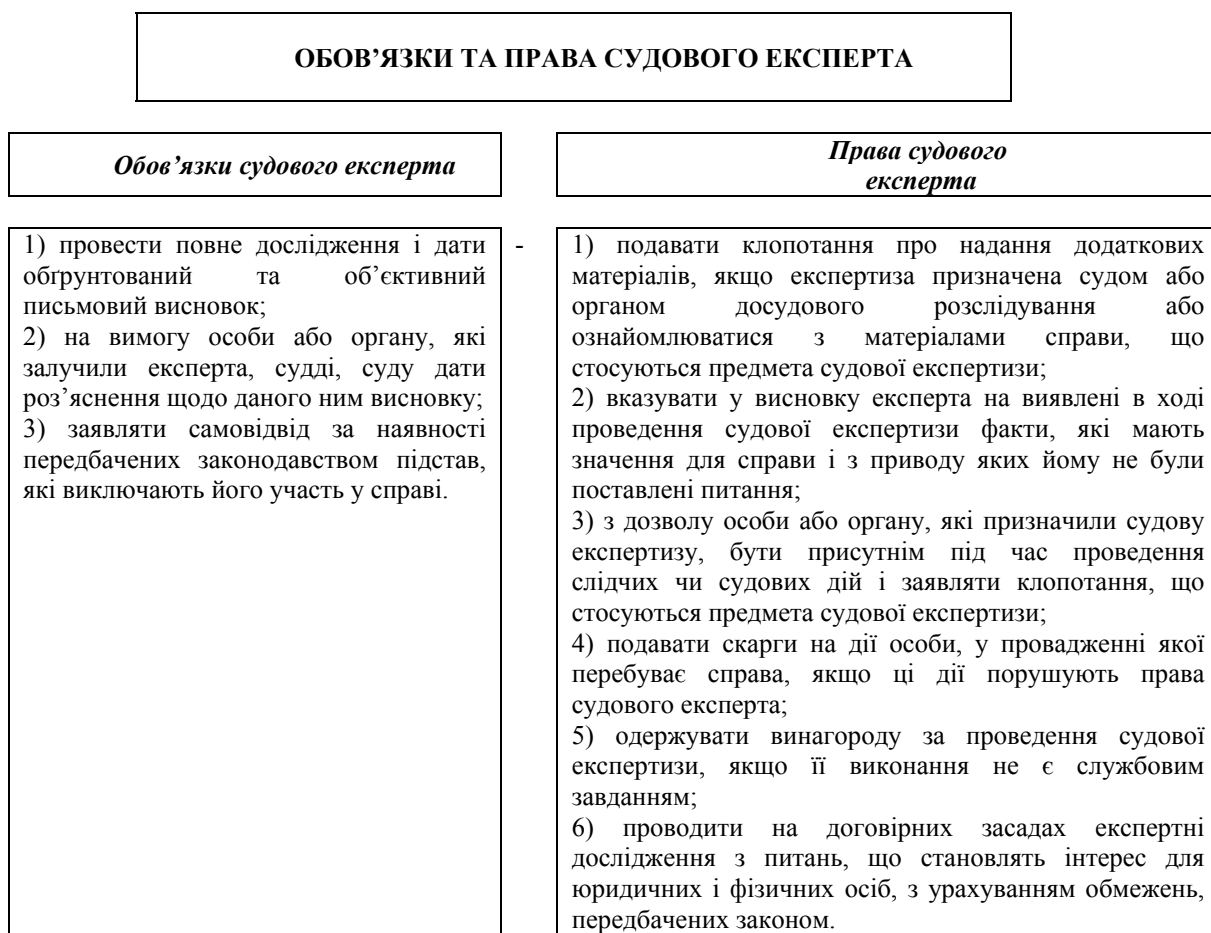

Рис. 1. Обов'язки та права судового експерта.

Джерело: побудовано автором на основі [1]

Деяко розширений варіант прав та обов'язків судових експертів представлено в Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень [2], затвердженій наказом Міністерства юстиції України від 08.10.1998 № 53/5, нею визначено:

Експерт має право:

- ознайомлюватися з матеріалами справи, які стосуються предмета експертизи;
- відповідно до процесуального законодавства заявляти клопотання про надання додаткових матеріалів і зразків та вчинення інших дій, пов'язаних із проведенням експертизи;
- у разі виникнення сумніву щодо змісту та обсягу доручення невідкладно заявляти клопотання органу (особі), який (яка) призначив(ла) експертизу (залучив(ла) експерта), щодо уточнення поставлених експертові питань;

- з дозволу органу (особи), який (яка) призначив(ла) експертизу (залучив(ла) експерта), бути присутнім під час проведення процесуальних, виконавчих дій та ставити питання учасникам процесу, що стосуються предмета чи об'єкта експертизи, та проводити окремі дослідження у їх присутності;

- указувати у висновку експерта на факти, виявлені під час проведення експертизи, які мають значення для справи, але стосовно яких йому не були поставлені питання, та на обставини, що сприяли (могли сприяти) вчиненню правопорушення;

- у разі незгоди з іншими членами експертної комісії скласти окремий висновок;

- викладати письмово відповіді на питання, які ставляться йому під час надання роз'яснень чи показань;

- оскаржувати в установленому законодавством порядку дії та рішення органу (особи), який (яка) призначив(ла) експертизу (залучив(ла) експерта), що порушують права експерта або порядок проведення експертизи;

- на забезпечення безпеки за наявності відповідних підстав;

- одержувати винагороду за проведення експертизи та відповідно до законодавства компенсацію (відшкодування) витрат за виконану роботу та витрат, пов'язаних із викликом для надання роз'яснень чи показань, у разі якщо це не є його службовим обов'язком.

Експерт може відмовитися від проведення експертизи, якщо наданих йому матеріалів недостатньо для виконання покладених на нього обов'язків, а витребувані додаткові матеріали не надані, або якщо поставлені питання виходять за межі його спеціальних знань. Повідомлення про відмову повинно бути вмотивованим [2].

На експерта покладаються такі обов'язки:

- заявити самовідвід за наявності передбачених законодавством обставин;

- прийняти до виконання доручену йому експертизу;

- особисто провести повне дослідження, дати обґрунтований та об'єктивний письмовий висновок на поставлені питання, а в разі необхідності роз'яснити його;

- повідомити в письмовій формі органу (особі), який (яка) призначив(ла) експертизу (залучив(ла) експерта), про неможливість її проведення та повернути надані матеріали справи та інші документи, якщо поставлене питання виходить за межі компетенції експерта або якщо надані йому матеріали недостатні для вирішення поставленого питання, а витребувані додаткові матеріали не були надані;

- з'явитися на виклик органу (особи), який (яка) призначив(ла) експертизу (залучив(ла) експерта), для надання роз'яснень, показань чи доповнень з приводу проведеної експертизи або причин повідомлення про неможливість її проведення;

- забезпечити збереження об'єкта експертизи. Якщо дослідження пов'язане з повним або частковим знищенням об'єкта експертизи або зміною його властивостей, експерт повинен одержати на це дозвіл від органу (особи), який (яка) призначив(ла) експертизу (залучив(ла) експерта);

- не розголошувати без дозволу органу (особи), який (яка) призначив(ла) експертизу (залучив(ла) експерта), відомості, що стали йому відомі у зв'язку з виконанням обов'язків, або не повідомляти будь-кому, крім органу (особи), який (яка) призначив(ла) експертизу (залучив(ла) експерта), чи суду про хід проведення експертизи та її результати.

У разі постановлення ухвали суду про припинення проведення експертизи експерт зобов'язаний негайно повернути матеріали справи та інші документи, що використовувалися для проведення експертизи [2].

В ході проведення експертиз можуть виникати ситуації, коли експерт зобов'язаний заявити про самовідвід, хоча особисто він може вважати, що вказані обставини не заважають його участі у справі.

Підставами для відводу судового експерта є такі причини:

➤ якщо експерт особисто, прямо чи опосередковано зацікавлений у результаті справи;

➤ якщо він є родичем сторін або інших осіб, що беруть участь у справі;

➤ якщо судовий експерт знаходиться в особливих відносинах з особами, які беруть участь у справі;

➤ якщо він проводив ревізію, матеріали якої стали підставою порушення даної справи;

➤ якщо експерт знаходиться у службовій чи іншій залежності від сторін, інших осіб, які беруть участь у справі;

➤ якщо експерт є некомпетентним;

➤ за наявності інших обставин, що викликають сумнів в його об'єктивності [3].

Законодавством також врегульовано питання, які види робіт забороняється здійснювати експерту в ході виконання судової експертизи.

- проводити експертизу без письмової вказівки керівника (заступника керівника) експертної установи, керівника структурного підрозділу;

- передоручати проведення експертизи іншій особі;

- самостійно збирати матеріали, які підлягають дослідженню, а також вибирати вихідні дані для проведення експертизи, якщо вони відображені в наданих йому матеріалах неоднозначно;

- вирішувати питання, які виходять за межі спеціальних знань експерта та з'ясування питань права і надавати оцінку законності проведення процедур, регламентованих нормативно-правовими актами;

- вступати у не передбачені порядком проведення експертизи контакти з особами, якщо такі особи прямо чи опосередковано зацікавлені в результатах експертизи;

- зберігати матеріали справ та об'єкти експертних досліджень поза службовим приміщенням [2].

Отже, судовий експерт має бути компетентним та високоосвіченим фахівцем у своїй галузі та поєднувати фундаментальну наукову підготовку та глибокі практичні навички, постійно підвищувати свій рівень професійних знань, володіти високими громадянськими якостями.

Якщо говорити про експерта в галузі економічної експертизи, то він має володіти всіма теоретичними дисциплінами в обсязі, що необхідно для точної оцінки правильності фінансування, кредитування, організації бухгалтерського та податкового обліку, постановки внутрішнього контролю, складання фінансової та податкової звітності на підприємствах різних форм власності. На рис. 2 наведено основні вимоги щодо знань експерта-економіста.

Необхідно зазначити, що в Україні чинна система нормативно-правових актів регламентує хід проведення одразу всіх видів судових експертиз. Тому конкретизація вимог щодо знань та освіти експерта знаходиться в компетенції експертно-кваліфікаційних комісій, які покликані присвоювати та позбавляти кваліфікацію судового експерта та кваліфікаційні класи.

До складу експертно-кваліфікаційних комісій входять найбільш досвідчені фахівці та науковці, які мають кваліфікацію судового експерта та стаж практичної роботи за спеціальністю не менше п'яти років. Серед них має бути не менше двох фахівців тієї експертної спеціальності і того класу, з яких комісія проводить атестацію, присвоює кваліфікацію судового експерта або кваліфікаційний клас, а також фахівець з процесуальних питань судової експертизи [1].

Порядок присвоєння кваліфікації судового експерта фахівцям чи позбавлення кваліфікації судового експерта фахівців, які не є працівниками державних спеціалізованих установ, визначається Міністерством юстиції України. З цією метою при Міністерстві юстиції України створюється Центральна експертно-кваліфікаційна комісія (ЦЕКК), яка діє відповідно до положення про неї, що затверджується Міністерством юстиції України [1].

Метою атестації судового експерта є оцінка професійного рівня фахівців, які залучаються до проведення судових експертиз або беруть участь у розробках теоретичної та методичної бази судової експертизи. Залежно від спеціалізації їм присвоюється кваліфікація судового експерта з правом проведення певного виду експертизи [1].

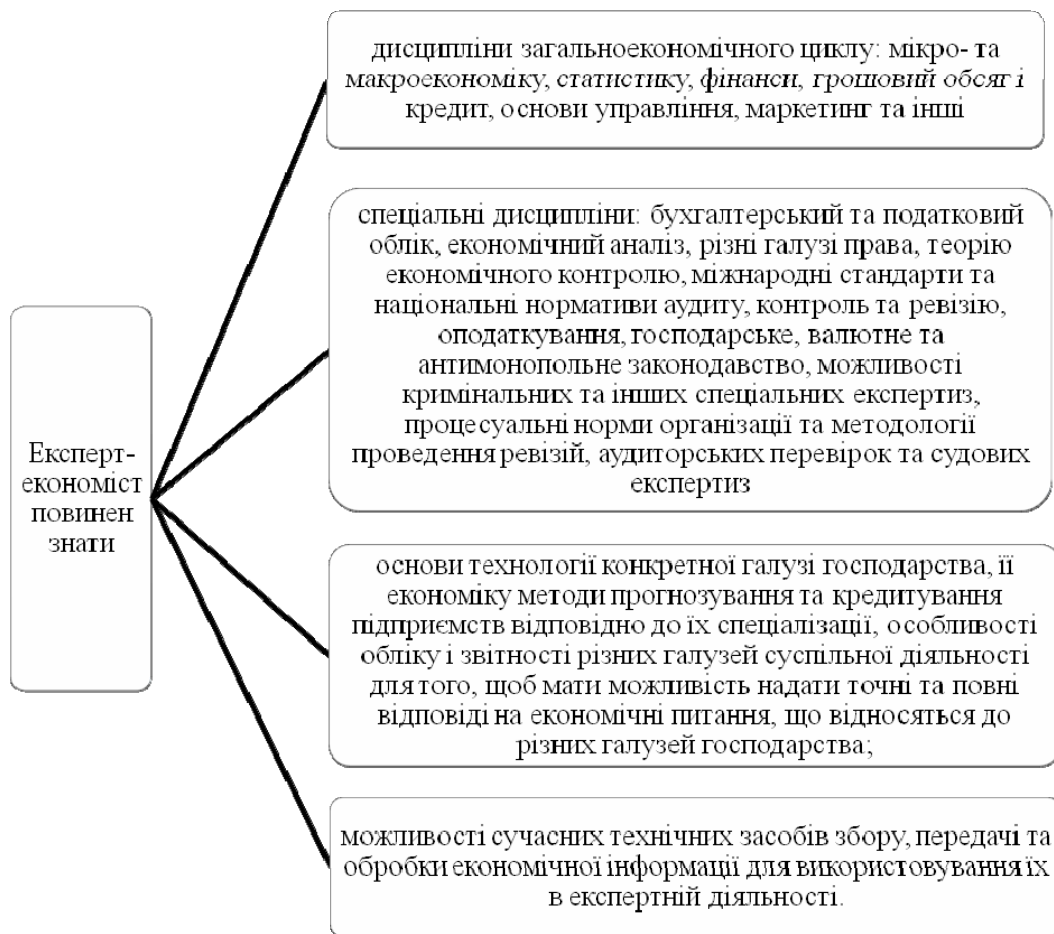

Рис. 2. Основні вимоги щодо знань експерта-економіста

Джерело: побудовано автором на основі [4]

Загальна послідовність організації атестації та присвоєння кваліфікації судових експертів наведена на рис. 3.

Враховуючи, що державні судові експерти перебувають у трудових відносинах з державними спеціалізованими установами, вони обіймають посади різних категорій, які в залежності від кола повноважень мають свої характерні ознаки щодо кваліфікаційних вимог згідно з Довідником кваліфікаційних характеристик посад працівників науково-дослідних установ судових експертиз Міністерства юстиції [6]. Зазначений Довідник виділяє такі категорії працівників:

– керівники: директор науково-дослідного інституту (центру), заступник директора науково-дослідного інституту (центру), учений секретар, головний інженер, завідувач відділення, завідувач лабораторії, завідувач відділу (самостійного), завідувач відділу (сектору);

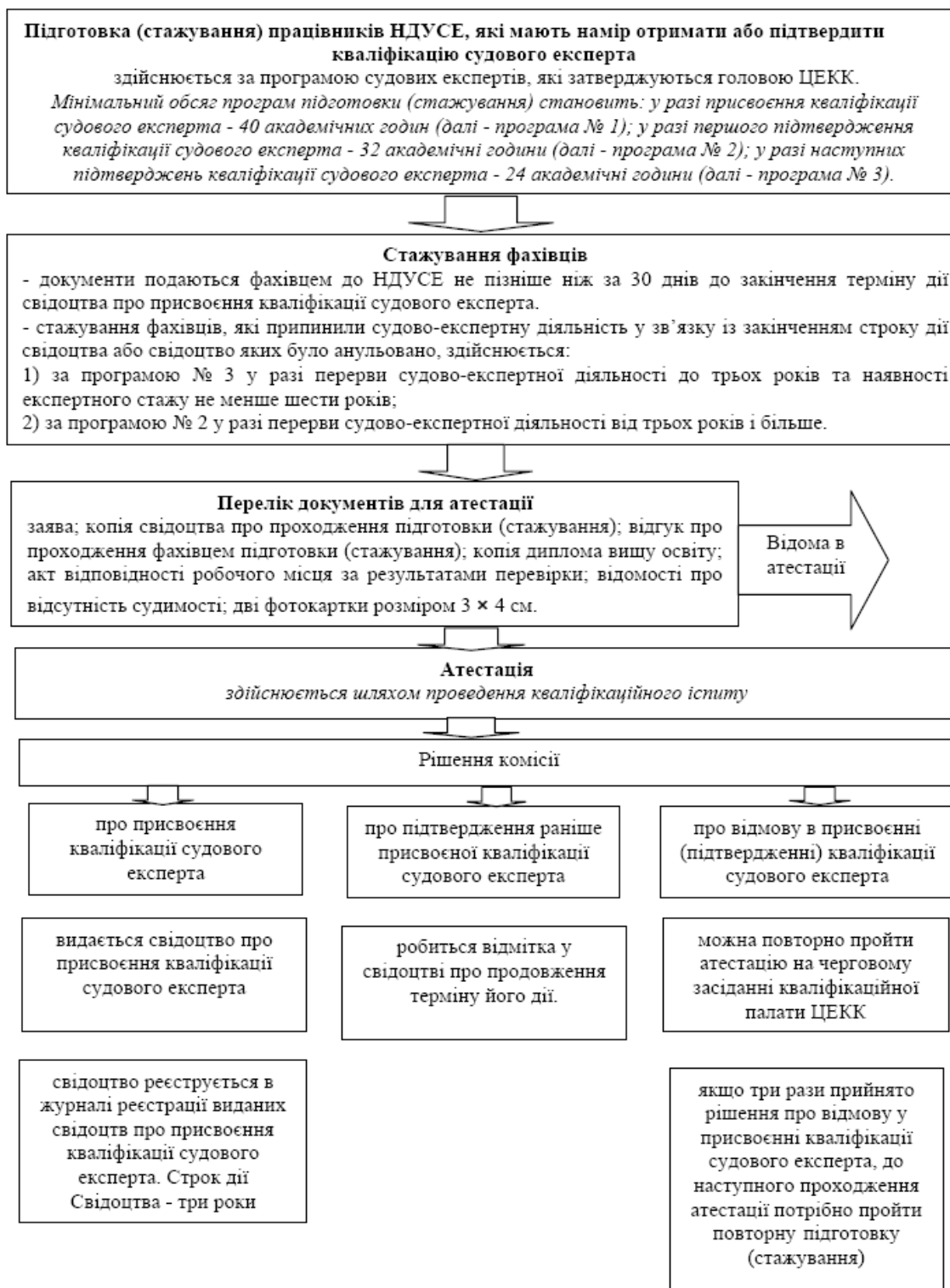

Рис. 3. Послідовність організації атестації та присвоєння кваліфікації судового експерта.

Джерело: побудовано автором на основі [5]

– професіонали: судовий експерт (головний судовий експерт, провідний судовий експерт, старший судовий експерт, судовий експерт), головний науковий співробітник, провідний науковий співробітник, старший науковий співробітник, науковий співробітник, молодший науковий співробітник [6].

Інформація про атестованих судових експертів відображається в Реєстрі, ведення якого регулюється Порядком ведення державного Реєстру атестованих судових експертів, затвердженим наказом Міністерства юстиції України від 29.03.2012 № 492/5. Ним визначено, що Реєстр - це офіційна електронна база даних, що ведеться з метою створення інформаційного фонду про осіб, які отримали в порядку, передбаченому Законом України «Про судову експертизу», кваліфікацію судового експерта [7].

Реєстр складається з відомостей про атестованих судових експертів Міністерства юстиції України, Міністерства охорони здоров'я України, Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства оборони України, Служби безпеки України, Державної прикордонної служби України та судових експертів, які не є працівниками державних спеціалізованих установ.

Фрагменти Реєстру атестованих судових експертів зображені на рис. 4 та 5.

Реєстр атестованих судових експертів						
Пошук експерта						
Сторінка 19 з 835						
А Б В Г Д Е Є Ж З І Й К Л М Н О П Р С Т У Ф Х Ц Ч Ш Щ Ю Я						
← Попередня						
Наступна →						
№ п/п		Прізвище	Ім'я	По батькові	Тип експерта	Державний орган
271	+	Афрікантов	Юрій	Федорович	Не є фахівцем держ. спец. установи	Міністерство юстиції України
272	+	Афтанащук	Олена	Геннадіївна	Фахівець держ. спец. установи	Міністерство юстиції України
273	+	Аханкіна	Тетяна	Олегівна	Фахівець держ. спец. установи	Міністерство юстиції України
274	+	Ашурков	Олексій	Іванович	Не є фахівцем держ. спец. установи	Міністерство юстиції України
275	+	Ашуров	Вагіф	Сергійович	Фахівець держ. спец. установи	Міністерство юстиції України
276	+	Ашурова	Аксінія	Едуардівна	Фахівець держ. спец. установи	Міністерство внутрішніх справ України
277	+	Ащеулов	Вадим	Юрійович	Фахівець держ. спец. установи	Міністерство охорони здоров'я України
278	+	Бабак	Андрій	Олександрович	Фахівець держ. спец. установи	Міністерство внутрішніх справ України
279	+	Бабак	Віктор	Олександрович	Фахівець держ. спец. установи	Міністерство внутрішніх справ України
280	+	Бабак	Володимир	Миколайович	Фахівець держ. спец. установи	Міністерство внутрішніх справ України

Рис. 4. Фрагмент Реєстру атестованих судових експертів

Джерело: [8]

Як бачимо, в Реєстрі фіксується інформація: прізвище, ім'я, по батькові судового експерта; найменування Експертно-кваліфікаційної комісії (ЕКК), дата і номер її рішення; номер та строк дії свідчення або документа, що підтверджує наявність кваліфікації судового експерта (якщо видачу свідчення не передбачено, вноситься відповідний запис); вид експертизи, експертна спеціальність; місце роботи, місцезнаходження, адреса електронної пошти (для судових експертів, які не є працівниками державних спеціалізованих установ) та телефон судового експерта.

272	+	Афтанашук	Олена	Геннадіївна	Фахівець держ. спец. установи	Міністерство юстиції України
273	+	Аханкіна	Тетяна	Олегівна	Фахівець держ. спец. установи	Міністерство юстиції України

Організація	Регіон/Область	Адреса	Телефон
Черкаське відділення Київського науково-дослідного інституту судових експертиз	Черкаська обл.	м. Черкаси, 18002, вул. Небесної Сотні 31/1	(0472) 54-41-55

Свідоцтво експерта номер	Назва комісії	Дата та номер рішення	Термін дії	Клас та вид експертизи	Індекс та вид експертної спеціальності
352-14 присвоєння кваліфікації судового експерта	експертно-кваліфікаційна комісія, Київський НДІСЕ	24-12-2014 №9(3)	24-12-2019	III. Економічна експертиза	11.1 Дослідження документів бухгалтерського, податкового обліку і звітності
				Фінансово-господарської діяльності	11.2 Дослідження документів про економічну діяльність підприємств і організацій
				Фінансово-кредитних операцій	11.3 Дослідження документів фінансово-кредитних операцій
Продовжено до: 18-12-2024 підтвердження кваліфікації судового експерта	експертно-кваліфікаційна комісія, Київський НДІСЕ	18-12-2019 № 12(14)	18-12-2024	11. Економічна експертиза	11.1 Дослідження документів бухгалтерського, податкового обліку і звітності 11.2 Дослідження документів про економічну діяльність підприємств і організацій 11.3 Дослідження документів фінансово-кредитних операцій

Роздрукувати картку експерта

274	+	Ашурков	Олексій	Іванович	Не є фахівцем держ. спец. установи	Міністерство юстиції України
-----	---	---------	---------	----------	------------------------------------	------------------------------

Рис. 5. Інформація, що подається про експертів в Реєстрі атестованих судових експертів
Джерело: [8]

На головній сторінці Міністерства юстиції України щороку висвітлюється інформація про атестацію фахівців та роботу ЦЕKK. Так, за цими даними в Україні, судові експерти, які не є працівниками державних спеціалізованих установ та свідоцтва про присвоєння кваліфікації яких станом на 17.04.2020 року є дійсними, становить 546 фахівців. Зазначені експерти атестовані за певними видами експертиз, що наведені в табл. 1.

В Україні, кількість судових експертів, які не є працівниками державних спеціалізованих установ, по областях розподіляються таким чином (табл. 2):

Таблиця 1.
Атестовані фахівці в Україні за різними видами експертиз

Вид експертизи	Кількість фахівців
Інженерно-транспортна експертиза	38 фахівців;
Будівельно-технічна, земельно-технічна, оціночно-будівельна та оціночно-земельна експертизи	180 фахівців;
Дорожньо-технічна	1 фахівець
Безпеки життєдіяльності та пожежно-технічна експертизи	7 фахівців;
Залізнично-транспортна експертиза	3 фахівця;
Електротехнічна експертиза	3 фахівця;
Інженерно-екологічна	1 фахівець
Економічна експертиза	139 фахівця;
Товарознавча експертиза	26 фахівців;
Транспортно-товарознавча експертиза	119 фахівця;
Експертиза у сфері інтелектуальної власності	29 фахівців.

Джерело: [9]

Таблиця 2.
Інформація щодо судових експертів, які не є працівниками
державних спеціалізованих установ по регіонах України

Регіон	Кількість експертів	Регіон	Кількість експертів
Вінницька область	12	Одеська область	53
Волинська область	19	Полтавська область	19
Дніпропетровська область	43	Рівненська область	10
Донецька область	12	Сумська область	10
Житомирська область	15	Тернопільська область	1
Закарпатська область	6	Харківська область	19
Запорізька область	21	Херсонська область	26
Івано-Франківська область	7	Хмельницька область	15
Київська область	17	Черкаська область	15
Кіровоградська область	10	Чернівецька область	14
Луганська область	4	Чернігівська область	12
Львівська область	29	м. Київ	148
Миколаївська область	9		

Джерело: [9]

Згідно даних таблиці 2, можна зробити висновок, що деякі регіони країни не достатньо забезпечені судовими експертами. Зокрема, Тернопільська, Луганська, Івано-Франківська, та Закарпатська області.

Відповідно до пункту 17 розділу III Інструкції про особливості здійснення судово-експертної діяльності атестованими судовими експертами, що не працюють у державних спеціалізованих експертних установах [10], судовий експерт повинен щороку до 1 лютого, наступного за звітним періодом, надсилати до Мініюсту звіт за рік про кількість виконаних ним судових експертиз та експертних досліджень.

Однак, до Мініюсту звіти про кількість виконаних судових експертиз та експертних досліджень надійшли від 313 судових експертів, що становить $\approx 2/3$ від загальної кількості експертів, які не є фахівцями державних спеціалізованих установ [9].

Згідно наданих звітів у 2019 році судовими експертами було складено 27387 (у 2018 – 24259, у 2017 – 34113) висновків з яких: 5195 (у 2018 – 5572, у 2017 – 9709) висновків судових експертиз та 22192 (у 2018 – 18687, у 2017 – 24404) висновків експертних досліджень, зокрема [9].

- у кримінальних провадженнях – 1268 (у 2018 – 1088, у 2017 – 5 387);
- у цивільних, господарських, адміністративних справах та справах про адміністративні правопорушення – 2892 (у 2018 – 3302, у 2017 – 2 933);
- на замовлення правоохоронних органів – 1622 (у 2018 – 1621, у 2017 – 6 044);
- на замовлення ДВС – 53 (у 2018 – 32, у 2017 – 34).

Крім того, судовими експертами складено повідомлення про неможливість надання висновку 306 (у 2018 – 414, у 2017 році – 608).

Слід зазначити, що невиконання судовими експертами вимог пункту 17 Інструкції не надає можливості належним чином проаналізувати кількість виконаних судових експертиз та експертних досліджень у порівнянні з минулим роком [9].

Тому, для більш об'єктивного відображення стану судово-експертної діяльності, судовим експертам слід вказувати на необхідність вчасної подачі звітів до Мініюсту, відповідно до вимог Інструкції, під час проходження ними підготовки (стажування) у науково-дослідних установах судових експертиз або під час здійснення їх перевірки судово-експертної діяльності територіальними органами юстиції [11].

За даними звітів ЦЕКК, в Україні, в 2019 році відбулось 8 засідань, на яких присвоєно (підтверджено) кваліфікацію судового експерта 198 фахівцям за наступними видами експертиз:

- Інженерно-транспортна експертиза – 13 фахівців;
- Будівельно-технічна, земельно-технічна, оціночно-будівельна та оціночно-земельна експертизи – 67 фахівців;
- Дорожньо-технічна – 1 фахівець;
- Пожежно-технічна та електротехнічна експертизи – 4 фахівця;
- Економічна експертиза – 44 фахівця;
- Товарознавча експертиза – 14 фахівців;
- Транспортно-товарознавча експертиза – 43 фахівця;
- Експертиза у сфері інтелектуальної власності – 12 фахівців [9].

Наведені цифри свідчать про те, що фахівці почали отримувати нові види експертних спеціальностей визначені Переліком видів судових експертиз та експертних спеціальностей, за якими присвоюється кваліфікація судового експерта фахівцям, що не працюють у державних спеціалізованих установах.

Протягом 2019 року ЦЕКК розглянуто чотири питання щодо відповідності вищої освіти експертним

спеціальностям за якою фахівець має намір отримати (підтвердити) кваліфікацію судового експерта та одне питання щодо відповідності наукового ступеня кандидата юридичних наук експертним спеціальностям.

З питань дисциплінарної відповідальності судових експертів у 2019 році ЦЕKK прийнято 4 рішення. Так, за порушення вимог законодавства України про судову експертизу та/або методичних вимог під час проведення досліджень до 2 судових експертів застосовано дисциплінарне стягнення у вигляді попередження; до 1 судового експерта – призупинення дії свідоцтва строком на 6 місяців і зобов'язано пройти стажування в науково-дослідній установі судових експертиз Мін'юсту та повторну атестацію в ЦЕKK; до 1 судового експерта ЦЕKK прийнято рішення не застосовувати дисциплінарне стягнення [9].

Ретельний аналіз чинного законодавства, що регулює питання атестації, навчання (стажування) судових експертів, присвоєння їм кваліфікації та практика діяльності судових експертів свідчить, про те що існують певні прогалини, неврегульованість даних питань. Це призводить до довгого часу очікування наслідків експертизи її ініціаторами, значної завантаженості експертів та притягнення до процесу експертизи осіб з невисокою кваліфікацією. До основних мотивів ситуації, що склалася, необхідно віднести: недостатню врегульованість процедури проходження атестації; незлагодженість вимог щодо судових експертів-економістів; неналежну рівень оплати праці експертів; значна вартість стажування тощо.

Звісно для подолання цих недоліків доцільно запровадити ряд заходів. Слушні пропозиції з цього приводу висловлює Сизоненко О.А., який пропонує наступне:

1. Уніфікувати процесуальне законодавство України з питань призначення та проведення судово-економічної експертизи.

2. Створити умови для отримання професійної освіти в галузі судово-економічної експертизи на підставі навчання у вищих навчальних закладах. Для цього доцільно розробити відповідні магістерські програми.

3. Встановити вікове обмеження для претендентів на посаду експерта-економіста.

4. Визначити, що претенденти на посаду експерта-економіста повинні мати стаж безперервної роботи три роки за фахом в Україні на відповідних посадах або наявність вченого ступеня не нижче кандидата економічних наук. Також визнати за необхідне наявність рекомендацій з місця роботи, що засвідчують рівень кваліфікації особи, що бажає стати експертом-економістом. Ця вимога стосується тих осіб, що мають намір здійснювати судово-експертну діяльність як приватні експерти.

5. Знизити вартість стажування в науково-дослідних інститутах судових експертиз.

6. З метою спрощення процедури присвоєння кваліфікації експерта-економіста та усунення бюрократичного впливу дозволити проходити атестацію експертам (як державним, так і приватним) в тих місцях, де здійснюється їх професійна освіта або стажування.

7. Відмовитись від проведення переатестації кожні три роки. Передбачити для постійно діючих судових експертів проходження кожні п'ять років курсів підвищення кваліфікації за відповідними експертними спеціальностями.

8. Оптимізувати структуру експертних установ, зокрема, за рахунок зменшення кількості керівних посад та збільшення кількості посад судових експертів.

9. Розробити систему заохочень для експертів, що займаються науковою діяльністю в галузі судової експертизи.

10. Заохочувати до роботи в галузі судової експертизи професіоналів за рахунок надання додаткових соціальних гарантій [12].

Президент ВГО «Союз експертів України, директор Центру судової експертизи та експертних досліджень І. Стародубов також приділяє значну увагу кадровим питанням інститутів судових експертиз, що є дуже важливим для оптимізації роботи судових експертів та створення професійного корпусу фахівців.

Схвально можна оцінити пропозиції що надав Союз експертів України щодо навчання, атестація та стажування.

1. Навчання проводиться до атестації (вона є безстроковою), при цьому є можливість самостійно обирати суб'єкта навчання:

- державну спеціалізовану установу, що проводить судові експертизи;

- вищий навчальний заклад;

- курси та спеціалізовані заклади відповідних міністерств та інших центральних органів виконавчої влади;

- курси та спеціалізовані заклади громадських об'єднань;

- іншого судового експерта, який не є працівником державної експертної установи.

2. Після навчання кандидат в експерти повинен пройти практичне стажування, також на вибір.

Варіанти:

- державна спеціалізована установка, що проводить судові експертизи;

- інший судовий експерт, який не є працівником державної експертної установи.

Після проходження стажування керівник зобов'язаний підготувати документи та забезпечити роботу атестаційної комісії, яка проведе атестацію експерта.

3. Атестація судового експерта може відбуватися шляхом створення атестаційної комісії при:

- державній спеціалізованій установі, що проводить судові експертизи;

- громадській організації судових експертів.

Чисельність складу атестаційної комісії не може бути менш ніж 5 осіб. До складу обов'язково входять:

- голова комісії, представник Міністерства юстиції України або іншого відомства, якщо спеціалізована експертна установа має інше підпорядкування;
- фахівець з процесуальних питань судової експертизи;
- не менше двох атестованих судових експертів (як тих, що працюють у експертних установах, так і тих, що не працюють у них), які мають стаж практичної роботи судового експерта не менш ніж 5 років.

Після атестації відомості про експерта, що атестувався, надаються держателю Реєстру судових експертів для внесення відповідних даних.

4. Стажування замінити підвищенням кваліфікації (з визначеною кількістю годин). До нього входять:
 - участь у семінарах, що проводять державні спеціалізовані установи судової експертизи;
 - участь у семінарах, що проводять громадські організації судових експертів;
 - участь у розробці методичних рекомендацій та методики проведення судових експертиз;
 - інше. [13]

Запровадження зазначених пропозицій в практичну діяльність, є запорукою вдосконалення процесу експертної діяльності, що дозволить поліпшити ефективність організації боротьби з злочинністю в Україні.

Висновки. За результатами дослідження встановлено, що судовим експертам відводиться важлива роль у здійсненні різних експертиз. Саме їх кваліфікація, досвід можуть вплинути на правильність та об'єктивність того чи іншого рішення. Судовий експерт має бути компетентним та високоосвіченим фахівцем у своїй галузі та поєднувати фундаментальну наукову підготовку та глибокі практичні навички, постійно підвищувати свій рівень професійних знань, володіти високими громадянськими якостями.

Практика свідчить, що в організації освіти, атестації та практичній діяльності судових експертів є певні недоліки та проблеми. Це призводить до тривалого часу очікування наслідків експертизи, значної завантаженості експертів та притягнення до процесу експертизи осіб з низькою кваліфікацією. Нині для чинного законодавства характерні: недостатня врегульованість процедури проходження атестації; незлагодженість вимог щодо судових експертів; невисокий рівень оплати праці експертів; значна вартість стажування тощо. Для подолання вказаних недоліків у майбутньому необхідно запровадити зміни до існуючих законодавчих актів, що спрямовані на вдосконалення процесу підготовки та атестації судових експертів.

Література.

1. Про судову експертизу. Закон України від 25.02.1994 № 4038-ХІІ
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12>
2. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень: Наказ Міністерства юстиції України 08.10.1998 № 53/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text>
3. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>
4. Дікань Л. В., Понікаров В. Д., Кожушко О. В. Судово-економічна експертиза: навч. посібник. Х.: Вид ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2014. 432 с.
5. Положення про Центральну експертно-кваліфікаційну комісію при Міністерстві юстиції України та атестацію судових експертів: Наказ Міністерства юстиції України від 03.03.2015 № 301/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0249-15#Text>
6. Довідник кваліфікаційних характеристик посад працівників науково-дослідних установ судових експертиз Міністерства юстиції України: Наказ Міністерства юстиції України від 19.04.2012 № 611/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0611323-12#Text>
7. Порядок ведення державного Реєстру атестованих судових експертів: Наказ Міністерства юстиції України від 29.03.2012 № 492/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0484-12#Text>
8. Реєстр атестованих судових експертів. Міністерство юстиції України: офіційна сторінка. URL: <https://rase.minjust.gov.ua/>
9. Інформація щодо судових експертів, які не є працівниками державних спеціалізованих установ за 2019 рік (станом на 17.04.2020). URL: <https://minjust.gov.ua/m/informatsiya-schodo-sudovih-ekspertiv-yaki-ne-e-pratsivnikami-derjavnih-spetsializovanih-ustanov-za-2018-rik-stanom-na-01042019>
10. Інструкція про особливості здійснення судово-експертної діяльності атестованими судовими експертами, що не працюють у державних спеціалізованих експертних установах: Наказ Міністерства юстиції України 12.12.2011 № 3505/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1431-11#Text>
11. Mulyk Yaroslavna. Economic expertise in Ukraine: theoretical and practical aspects. *Wschodnioeuropejskie Czasopismo Naukowe (East European Scientific Journal) #2(54)*, 2020. 27-38 p.
12. Сизоненко О.А. Організація кадрового забезпечення судово-економічної експертизи. Глобальні та національні проблеми економіки. 2015. № 4. С. 1041-1045. URL: <http://global-national.in.ua/archive/4-2015/218.pdf>
13. Всеукраїнська конференція судових експертів. Пропозиції СЕУ. URL: <http://seu.in.ua/2020/10/vseukrayinska-konferentsiya-sudovih-ekspertiv-propozytisiyi-seu/>

References.

1. The Verkhovna Rada of Ukraine (1994), The Law of Ukraine "About forensic examination", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12> (Accessed 15 Jan 2021).

2. Cabinet of Ministers of Ukraine (1998), Order of the Ministry of Justice of Ukraine "Instruction on appointment and conduct of forensic examinations and expert examinations", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text> (Accessed 15 Jan 2021).
3. The Verkhovna Rada of Ukraine (2012), The Law of Ukraine "Criminal Procedure Code of Ukraine", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (Accessed 15 Jan 2021).
4. Dikan, L. V. Ponikarov, V. D. and Kozhushko, O. V. (2014), *Sudovo-ekonomichna ekspertyza: navch. posibnyk* [Forensic economic examination: textbook], Vyd KhNEU im. S. Kuznetsia, Kharkiv, Ukraine, P. 432.
5. Cabinet of Ministers of Ukraine (2015), Order of the Ministry of Justice of Ukraine "Regulations on the Central Expert Qualification Commission under the Ministry of Justice of Ukraine and certification of forensic experts", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0249-15#Text> (Accessed 15 Jan 2021).
6. Cabinet of Ministers of Ukraine (2012), Order of the Ministry of Justice of Ukraine "Handbook of qualification characteristics of positions of employees of research institutions of forensic examinations of the Ministry of Justice of Ukraine", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0611323-12#Text> (Accessed 15 Jan 2021).
7. Cabinet of Ministers of Ukraine (2012), Order of the Ministry of Justice of Ukraine "Procedure for maintaining the State Register of Certified Judicial Experts", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0484-12#Text> (Accessed 15 Jan 2021).
8. Ministry of Justice of Ukraine, "Register of certified forensic experts", available at: <https://rase.minjust.gov.ua/> (Accessed 15 Jan 2021).
9. Ministry of Justice of Ukraine, Information on forensic experts who are not employees of state specialized institutions for 2019 (as of April 17, 2020), available at: <https://minjust.gov.ua/m/informatsiya-schodo-sudovih-ekspertiv-yaki-ne-e-pratsivnikami-derjavnih-spetsializovanih-ustanov-za-2018-rik-stanom-na-01042019> (Accessed 15 Jan 2021).
10. Cabinet of Ministers of Ukraine (2011), Order of the Ministry of Justice of Ukraine "Instruction on the peculiarities of carrying out forensic activities by certified forensic experts who do not work in state specialized expert institutions", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1431-11#Text> (Accessed 15 Jan 2021).
11. Mulyk Yaroslavna (2020), "Economic expertise in Ukraine: theoretical and practical aspects", *Wschodnioeuropejskie Czasopismo Naukowe (East European Scientific Journal)*, vol. 2(54), pp. 27-38 p.
12. Syzonenko, O.A. (2015), "Organization of staffing of forensic economic examination", *Hlobalni ta natsionalni problemy ekonomiky*, vol. 4, pp. 1041-1045. available at: <http://global-national.in.ua/archive/4-2015/218.pdf> (Accessed 15 Jan 2021).
13. All-Ukrainian conference of forensic experts. SEU proposals, available at: <http://seu.in.ua/2020/10/vseukrayinska-konferentsiya-sudovyh-ekspertiv-propozytsiyi-seu/> (Accessed 15 Jan 2021).

Стаття надійшла до редакції 20.01.2021 р.